

АПСТРАКТ

Актуелни процеси планирања приобаља Београда захтевају решавање питања веома важних локација кроз транспарентне демократске процедуре. Потреба да се унапред припремају пројекти за потенцијалне будуће инвеститоре настала је као резултат нових друштвено-економских прилика. Урбанистичко планирање у периоду друштва у транзицији није више одраз тежњи ка највишим дOMETИМА струке, већ иде у сусрет претпостављеним намерама и интересима потенцијалног приватног капитала. У условима неолибералније економије долази до занемаривања јавног интереса и одсуства осећаја за заједништво, што оставља последице на квалитет архитектуре и поступак планирања. Истраживање се бави студијом случаја, идентификацијом и анализом нове актуелне појаве која усмерава пажњу архитектонске струке и шире јавности према спорадичним конкурсним активностима на обалама река Саве и Дунава. У исто време, пажња градских институција је нужно усмерена према интересу приватних компанија као носилаца новог капитала. У највећем броју случајева тај интерес условљава и припрему локација у приобаљу Београда, односно припрему територија за будуће потенцијалне дивелопере. Анализирани примери су реализовани уз подршку и учешће струковних архитектонско-урбанистичких удружења. Документација и хронолошка анализа откривају парцијалне спорадичне конкурсне праксе које дају наду да ће поједини делови приобаља бити решавани кроз савремене концепте. Нови механизми утичу на покретање архитектонских конкурса као провера потенцијала одређене територије, али код нас њихови избори више при реализацији нису обавезујући. Оваква пракса оставиће далекосежне последице на урбани пејзаж приобалних зона.

Кључне речи: приобаље, планирање, независне локације, спорадични конкурси, урбани пејзаж, Београд

ABSTRACT

The current processes of the Belgrade waterfront planning require the solving of very important locations through a transparent democratic procedures. The need to prepare projects for potential future investors in advance has arisen as a result of socio-economic circumstances. The urban planning in the period of transition no longer reflects the striving for the highest achievements in the profession, but it moves towards the presumed intentions and interests of a potential private capital. The neglect of public interest and absence of a sense of togetherness has occurred in the conditions of neoliberal economy leaving the consequences on the quality of architecture and planning process. This research uses a case study approach to identify and analyse a new current phenomena which directs the attention of architectural profession and general public to the sporadic competition activities on the Sava and Danube river banks. At the same time, the attention of the city's institutions is necessarily directed to the interests of private companies as the holders of new capital. In majority of cases, this relates to the preparation of locations on the Belgrade waterfront, actually the preparation of territories for the future potential developers. The analysed examples were realized with the support and participation of the professional architectural and urban associations. The documentation and chronological analysis reveal the partial sporadic competition practices which give hope that certain waterfront parts will be solved through the contemporary concepts. The new mechanisms affect the launch of architectural competitions as a check of a potential of certain territory, but in Serbia they no longer represent an obligation in the realization. Such practice will leave far-reaching consequences on the urban landscape of waterfront zones.

Key words: waterfront, planning, independent locations, sporadic competitions, urban landscape, Belgrade

* др Мирослава Петровић Балубић, архитекта, истраживач сарадник,
члан УЛУПУДСа, miroslavarharh@gmail.com

УВОД

Сведоци смо нових друштвено-политичких прилика у којима планирање више не представља најважнији чинилац који усмерава одлуке о простору. Политичко-економски фактори у земљи, која је крајем 20. века прошла кроз транзицију и почетком 21. века улази у неолибералну економију, учинили су да на нашем простору нису до сада остварени значајнији резултати у планском конципирању простора. У процесима доношења одлука у планирању, готово да искључиво право има непосредни интерес капитала. Неразвијени, запуштени делови града постали су локације за алтернативна и привремена решења која активно указују на просторне проблеме. Шанса коју има партнерство приватног капитала и државних ресурса појављује се у парцијалним акцијама. Истражујући потенцијале развоја занемарених, а притом репрезентативних, локација у приобаљу Београда, долазимо до документације о повременим спорадичним архитектонским конкурсима, на независним локацијама, који представљају важне информације о намерама и могућностима расписивача, најчешће градских власти. Истовремено, то је једина прилика у којој можемо на нашој реалној архитектонској сцени да сагледамо потенцијале и актуелне архитектонске тенденције које ће детерминисати будући урбани пејзаж града.

ОБНОВА ПРИОБАЉА У ПОСТИНДУСТРИЈСКИМ ГРАДОВИМА

Савремене градове све више одликују пренасељеност и конфузија тако да је њихов изглед више резултат сложеног савременог начина живота, а мање резултат планирања. Све више нам је потребан нови простор у граду који доноси могућност за нову урбану виталност. Урбано приобаље нам даје наду за тај пожељни амбијент (Marshall, 2001). Реафирмација приобаља је данас веома актуелна у целом свету, а овај процес је почео седамдесетих година 20. века. Међу првим примерима обнове су докови Лондона, чија је трансформација била усмерена на регенерацију девастиране индустријске и лучке зоне обале Темзе (Petrović Balbudžić, 2018). Упливом капитала и нових идеја дошло је до драматичног реструктурирања индустријских објеката у објекте становања високог нивоа и администрације, марине, миленијумски дом и објекте друге нове намене. Након замирања индустријских зона, савремени градови се све више такмиче у плановима за будућност приобаља. Експонираност ових простора постаје конкурентна центру града, развијајући репрезентативне садржаје и утичући притом на обликовање архитектуре, али и комфор отворених јавних простора (Petrović Balbudžić, 2017). Обнове индустријских објеката најчешће су резултат значајних међународних конкурса који отварају нове теме.

Позитивни примери конкурсне праксе у развијеним градовима света су бројни и углавном дају врхунске резултате. Репрезентативност архитектуре остварена је на обалама Сене у Паризу објектима који су резултат међународних конкурса, нпр. *L'institut du monde arabe*, дело архитекте Жана Нувела (Jean Nouvel), из 1987. год., а исте године завршен је и *Parc de la Villette*, дело архитекте Бернарда Цумија (Bernard Tshumi). Такође, у Паризу *Park Citroen*, дело архитекте Алана Провста (Allan Provost), завршен је 1992. год., затим *Bibliothèque nationale de France, site Francois Mitterrand*, дело архитекте Доминика Пероа (Dominique Perrault) 1996. год. и објекат *Musee du quai Branly* дело архитекте Жана Нувела 2006. године. У Лисабону, нова изградња интензивирана је дуж обале реке Тежо 1998. године. Тај потез је акценован Експо центром, данас *Парк нација*, у коме се издваја важно архитектонско дело *Португалски нављион*, архитекте Алвара Сизе (Alvaro Siza). Реконструисани индустријски објекат *Tate Modern*, у Лондону, дело архитеката Херцога и де Мерона (Herzog & de Meuron), значајно утиче на унапређење непосредне околине. *Tate Modern has changed London since 2000* (www.herzogdemeuron.com) је наслов сајта који указује директно на нови урбани развој целе зоне приобаља, чак и до нивоа целог града. Ту је затим и Опера у Копенхагену, изграђена 2005. год., дело архитекте Хенинга Лерсена (Henning Larsen). Опера у Ослу, један од изузетних симбола града, који у додиру са воденом површином прераста у нови јавни простор градећи необичан нов урбани пејзаж, дело је групе архитеката Snohetta из 2007. године (www.archdaily.com/440/oslo). Да би велике инвестиције данас одговорно деловале на јавни простор и урбани пејзаж неопходна је улога стручних ауторитета.

Пример пренамене и регенерације индустријске зоне у приобаљу која је променила затечени идентитет је Музеј модерне уметности у Шпанском граду Билбао, уз обалу реке Нервион, који је изграђен 1997. год., по пројекту архитекте Френка Герија (Frank Gehry) (www.archdaily.com, 2018). Такође, у индустријској зони су примери у граду Хелсингор у Данској из 2013. год.: *The Culture Yard* и Поморски музеј. На међународном конкурс за Поморски музеј Данске победио је рад групе БИГ (BIG) са необичним концептом који се поиграва локалитетом некадашњег дока за поправку бродова. У значајније примере можемо још убројати Филхармонију у Хамбургу, која је завршена 2016. год., дело архитеката Херцога и де Мерона (www.oris.hr). Национална библиотека у Копенхагену изграђена је 1999. год., након конкурса, позната је под именом *The Black Diamond* и дело је архитеката Ларсен, Шмит и Хамер (Larsen, Schmidt i Hammer) (<https://bs.tierient.com>). У Гетеборгу је

2012. год. покренут пројекат *River City Gothenborg* у оквиру ког се врше трансформација и пренамена индустријских објеката у стамбене, услужне и садржаје културе као покретача развоја. Отварање града ка реци подразумева и боље повезивање са центром града (www.mynewsdesk.com).

У Даблину су кроз регенерацију области које заузимају докови изграђени објекти за ново становање и луксузно пословање (www.scribd.com/doc). У Бруклину су последњих година многи радови посвећени унапређењу и активирању приобалних зона. Група БИГ је 2019. год. израдила пројекат са особеним пејзажним решењем којим интегрише територије између града, аутопута и приобаља (www.archdaily.com/914488/big).

Иницијални потез за уређење новог градског простора Хамбурга на јужној обали реке Елбе, данас напуштене индустријске зоне дела града Грасбрук, јесте конкурс за урбанистичко и пејзажно решење чије жирирање је управо завршено априла 2020. године. Услед истицања значаја еколошког аспекта, паралелно са планерима, укључени су и тимови пејзажних архитеката. Жири је прву награду доделио тиму архитеката Херцог и де Мерон из Базела и са њима удруженом тиму пејзажних архитеката VOGT Ландшафтсархитектен АГ (VOGT Landschaftsarchitekten AG) из Цириха. У фази припреме конкурса одржани су бројни скупови, у организацији управе града и фирме Хафенсити, на тему будуће изградње, као конструктивни дијалози у циљу демократизације планирања (www.grasbrook.de).

У монографији *Митолошке особине река и њихов утицај на развој београдског приобаља*, др Милош Миловановић пореди централизацију лоше ревитализације градске четврти Харлем на Менхетну, где су, због близине центра града, најскупље закупнине на свету, са београдским обалама, квантитативно на једном другом нивоу, где су, због близине центра града, најскупље закупнине на Балкану. Запажа сличност са *Београдом на води*, где је симбол централизације будућа висока кула која ће доминирати хоризонтом мењајући физички, социјални и финансијски пејзаж. Нова изградња, без консултације са становништвом, без просторних и урбаних анализа, без дијалога са локалним актерима, само ће допринети већој изолованости овог дела града (Milovanović, 2019). Промене ка постиндустријским економским структурама условиле су пораст цена и ренти напуштених, запуштених локација и учиниле профитабилним инвестиције у пројекте централизације (Smith, 1986). У америчким градовима урбана политика подржава пројекте централизације, јер доводи становништво са високим примањима у централне

локације. Сматра се да на тај начин капитал има непосредан утицај на урбани развој, привлачењем продуктивних људи, што значајно усмерава и ставове власти европских градова према пројектима централизације. Долази до уступања јавног земљишта, што се промовише хуманизацијом запуштених локација. Нажалост, ту се у великој мери деконтекстуализује локално, јер се искључују изворне активности претходних становника (Petrović, 2009).

Ово истраживање даље прати процесе у приобаљу Београда, где су у великој мери нарушене процедуре које захтевају решавање питања веома важних локација путем урбанистичко-архитектонских конкурса. Преглед спорадичних примера конкурсне праксе указује на малено светло које нам даје наду да није још све изгубљено и да ће поједине локације у приобаљу Београда бити третиране како доликује и како стручна процедура захтева.

КОНКУРСИ ЗА АКТИВИРЊЕ ПРИОБАЛНИХ ДЕЛОВА И ЗОНА ОД 2000. ГОДИНЕ

Урбанистичко планирање у периоду друштва у транзицији није више било одраз тежњи ка највишим донетима струке већ је требало ићи у сусрет претпостављеним намерама и интересима потенцијалног приватног капитала. Дошло је до потребе да се унапред припремају пројекти за потенцијалне будуће инвеститоре, као резултат нових друштвено-економских прилика. Истраживање ће се бавити студијом случаја: идентификацијом појаве спорадичних конкурсних активности на обалама река Саве и Дунава и посебно њиховим донетима. Пажња градских институција је нужно усмерена према интересу приватних компанија као носилаца новог капитала. У највећем броју случајева тај интерес условљава и припрему локација у приобаљу Београда, односно припрему територија за будуће потенцијалне дивелопере. Анализирани примери су реализовани у организацији струковних архитектонско-урбанистичких удружења, што није увек случај у новим праксама. Због тога је за овај рад било могуће прикупити материјал који је доступан јавности.

Конкурс за уређење и изградњу комплекса Марина Дорћол (2001)

Међу првим планским активностима у области индустријске архитектуре био је конкурс за изградњу комплекса Марина Дорћол са Електричном централом у средњушту, као објектом за који се предвиђа пренамена. Електрична централа *Снага и светлост* изграђена је 1932. год., као резултат улагања швајцарског конзорцијума банке и компаније из Базела

Force et Lumiere, а на иницијативу Београдске општине (Ћибриловић, 1974). Са развојем индустрије и ширењем електричне мреже, београдска централа *Електро – Макић а.д.* (Vučo, 1995) на Дунаву нагло се развија и повећава производњу. Позиција електране је на десној обали Дунава, непосредно поред теретне пруге, која је била повезана са индустријском зоном дуж обале.

Дирекција за изградњу града Београда 2001. год. расписала је конкурс за уређење и изградњу локације Марина Дорћол на обали Дунава. У конкурсном програму је дефинисано да ће то бити анкетно-програмско решење, уз образложење да је то припрема за будуће потенцијалне инвеститоре. Запуштена, и у великој мери напуштена, територија уз десну обалу Дунава препознатљива је по објекту централе *Снага и светлост*. Програмом расписа конкурса захтевана је велика изграђеност, од око 50.000m², условљен је карактер пословног комплекса са функцијама које опслужују потребе марине, а читав комплекс прераста у прави градски центар на води. Поред тога, конкурсом је афирмисана тема реконструкције индустријског наслеђа (Konkurs Marina, 2001). Како би будући инвеститор имао

више могућности за избор, жири је доделио две прве равноправне награде. Прве награде су додељене ауторском тиму (а) Никезић, А., Зивлак, З. и Никезић, З. и ауторском тиму (б) Тимотијевић, М. и Петровић Балубџић, М. Конкурс је реализован у организацији Друштва архитеката Београда (Konkurs Marina, 2001). Жири се определио за два супротна предлога, како би будући потенцијални инвеститори имали могућност да изаберу према својим потребама. Овакав став жирија указује на проблем односа према архитектонској струци која би требало да има приоритет у детерминисању елемената који условљавају карактер будућег простора.

Конкурс за уређење јавних простора старог језгра и приобаља Земуна (2002)

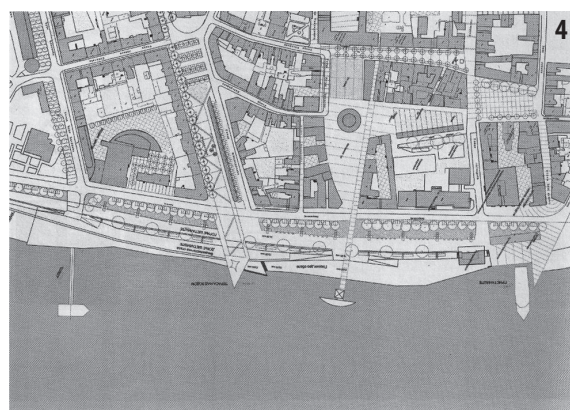
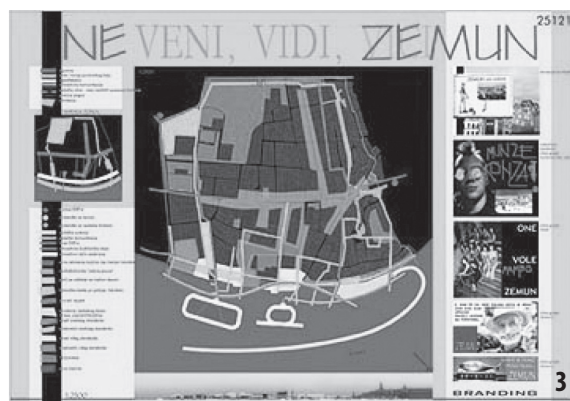
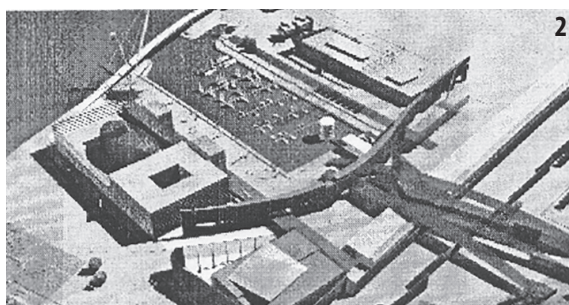
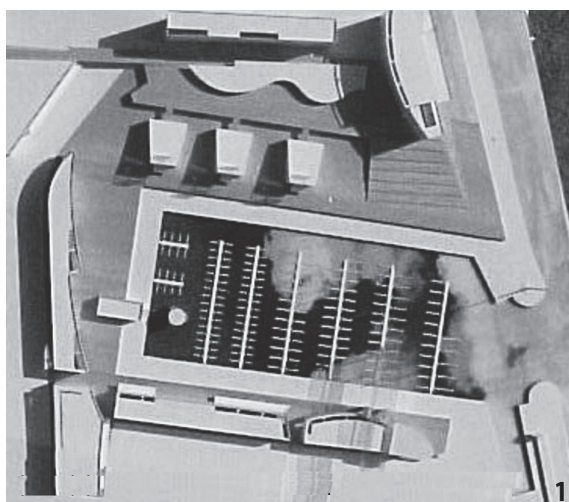
Конкурс за обнову и реконструкцију старог језгра Земуна и унапређење јавних простора приобаља расписан је у време израде *Плана детаљне регулације*. Дирекција за изградњу града, у сарадњи са Друштвом архитеката Београда, расписала је јавни, републички, анонимни конкурс, са циљем да подстакне и унапреди концепт који ће бити инкорпориран у План. Додељене су две једнаковредне

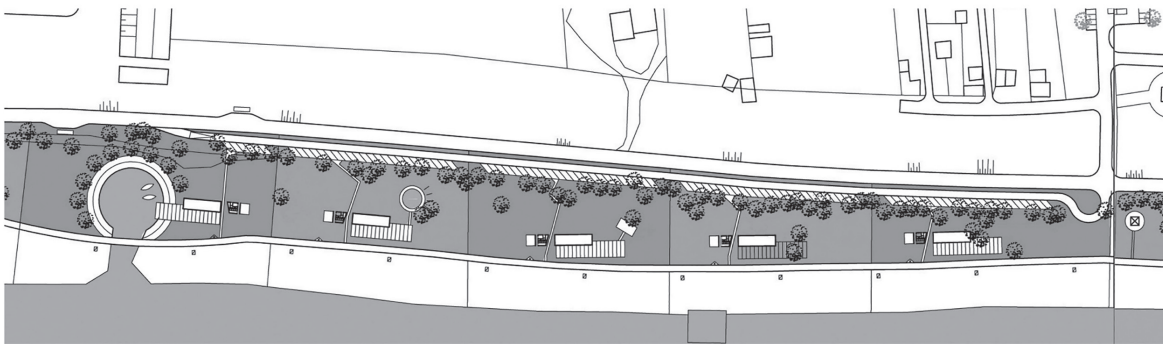
Сл. 1 Конкурс Марина Дорћол, 2001, једнаковредна прва награда (аутори: М. Тимотијевић и М. Петровић Балубџић; извор: архива аутора) / Fig. 1 Competition for the Dorćol Marina, 2001, equal first prize (authors: M. Timotijević and M. Petrović Balubdžić; source: author's archive)

Сл. 2 Конкурс Марина Дорћол у Београду, 2001, једнаковредна прва награда (аутори: А. Никезић, З. Зивлак, З. Никезић; извор: часопис ДАБилтен бр.6, 2001, стр.8.) / Fig. 2 Competition for the Dorćol Marina in Belgrade, 2001, equal first prize (authors: A. Nikezić, Z. Zivlak, Z. Nikezić; source: journal DABilten No.6,2001, pg. 8.)

Сл. 3 Конкурс за старо језгро и приобаље Земуна, 2002, једнаковредна прва награда, (аутори: М. Димитријевић и М. Бајкић (извор: архива УУС, www.uus.org.rs) / Fig.3. Competition for the Zemun old core and waterfront, 2002, equal first prize, (authors: M. Dimitrijević and M. Bajkić (source: UUS archive, www.uus.org.rs)

Сл.4 Конкурс за старо језгро и приобаље Земуна, 2002, једнаковредна прва награда (аутори: А. Ковенц Вујић и М. Петровић Балубџић; извор: архива аутора) / Fig. 4 Competition for the Zemun old core and waterfront, 2002, equal first prize (authors: A. Kovenc Vujić and M. Petrović Balubdžić; source: author's archive)

Сл. 5 Конкурс за десну обалу савског језера 2002, прва награда, (аутор: М. Петровић Балубџић; извор: архива аутора)

Fig. 5 Competition for the right bank of the Sava Lake, 2002, first prize (authors: A. Kovenc Vujić and M. Petrović Balubdžić; source: authors' archive)

прве награде: ауторском тиму (а) Димитријевић, М. и Бајкић, М. и ауторском тиму (б) Вујић, А. и Петровић Балубџић, М. И на овом конкурсима жири се определио за два различита рада, како би понуда била разнолика и отворила могућности за даља промишљања кроз План (www.uus.org.rs/2018). Посебна пажња посвећена је могућностима нових облика интеракције пешачких површина са воденом површином реке Дунав. У награђеним радовима, жири је вредновао два различита приступа, указујући на дилему између умерено реалног приступа и екстремно радикалног, али у оба случаја је однос према води и обалама у спрези са наслеђеном физичком структуром био основно опредељење за будуће планирање простора. Овај конкурсни распис указује на транспарентан однос према јавном интересу, како према корисницима простора, тако и према стручним процедурама.

Конкурс за уређење десне обале Савског језера (2002)

Као део приобаља Београда, Савско језеро представља јединствену зону зеленила и програма рекреације у непосредној близини града. Истовремено, територија језера је и зона водоизворишта, тако да је, услед велике посете у летњим месецима, водоизвориште угрожено неадекватним коришћењем. Потреба за планским уређењем довела је до расписивања јавног архитектонско-урбанистичког конкурса који су 2002. год. расписали Скупштина града Београда и Јавно предузеће „Ада Циганлија“, у сарадњи са Друштвом архитеката Београда и Друштвом урбаниста Београда. Расписаним програмом тражени су уређење терена, али и дизајн пратећих објеката који би сервисирали будућу намену језера као плажу, односно зону рекреације и забаве. Ценећи да је задатак комплексан у урбанистичком и архитектонском смислу, жири је нагласио да је квалитет радова на високом нивоу. Прва награда додељена је архитекти Петровић Балубџић,

М. (<http://www.uus.org.rs/>). Првонаграђени рад је оцењен као рад који има најбољи однос према топографији терена који је остварен варирањем позиције и типа објекта у односу на просторне услове (<http://www.uus.org.rs/>). Савремени третман терена око језера предвидео је уређење и артикулацију специфичног зеленог парка и, типизацијом објеката, подизање естетског и функционалног стандарда београдске плаже. Поред тога, веома би било важно кроз пројекте спровести и мере за заштиту водоизворишта (Петровић Балубџић, 2018). У даљој реализацији дошло је до проблема око власништва над земљиштем. Током времена, дошло је и до „нарастања већ постојећих спонтаних нелегалних објеката тако да је и у овом случају материјални интерес зауставио процесе који су водили једном културнијем целовитом амбијенту у коме би естетика планског урбаног пејзажа однела превагу.

Конкурс за мултифункционални Центар Ушће на Новом Београду (2002)

Објекат на Ушћу, некада зграда ЦК – Централног комитета комунистичке партије Југославије, која је била значајан репрезент социјалистичке модерне архитектуре, претрпела је тешка оштећења услед бомбардовања Србије 1999. године. Неопходне су биле реконструкција у складу са новим потребама и доградња објекта. Расписом конкурса је тражено значајно проширење капацитета објекта као и коришћење делова парцеле који су били ван постојећег габарита. Конкурс за нови Центар на Ушћу су 2002. год. расписали Дирекција за градско грађевинско земљиште и изградњу Београда и *European Construction d.o.o.*, у сарадњи са Друштвом архитеката Београда и Друштвом урбаниста Београда (Konkurs Ušće, 2002). У извештају жирија се образлаже да су се радови поделили на оне који су локацију подредили садржајима, као и на оне који су садржаје подредили локацији, тако да је та разноврсност решења вреднована као корисна у даљем одлучивању.

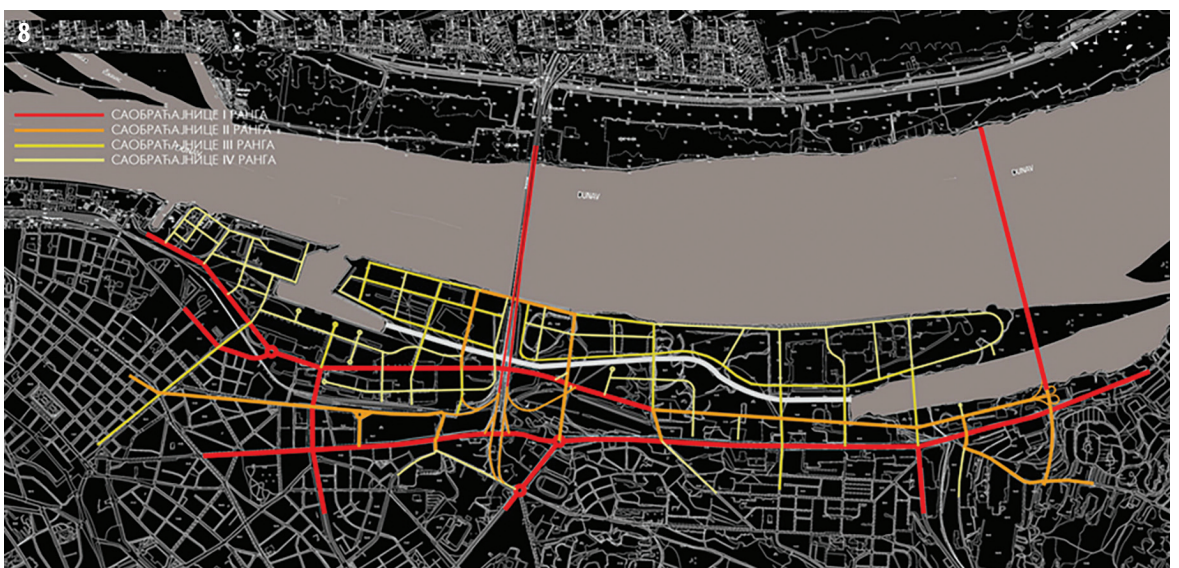

Сл. 6 Конкурс за Центар Ушће на Новом Београду, прва награда, (аутори: З. Ђоровић, Д. Ивановић и Б. Реџић; извор: каталог радова, ДАБ, 2002.)
 Fig. 6 Competition for the Ušće Centre in New Belgrade, first prize, (authors: Z. Đorović, D. Ivanović and B. Redžić; source: catalogue of works, DAB, 2002)

Сл. 7 Међународно пристаниште на Сави, 2004, прва награда (аутори: Александар Вуја и Милан Ђурић; извор: [http://www.arh.bg.ac.rs/2015/06/22/razgovor-arhitektura-u-kontekstu-biro-dva-studio/?pismo=lat.](http://www.arh.bg.ac.rs/2015/06/22/razgovor-arhitektura-u-kontekstu-biro-dva-studio/?pismo=lat))
 Fig. 7 International port on the Sava River, 2004, first prize (authors: Aleksandar Vuja and Milan Đurić; source: [http://www.arh.bg.ac.rs/2015/06/22/razgovor-arhitektura-u-kontekstu-biro-dva-studio/?pismo=lat.](http://www.arh.bg.ac.rs/2015/06/22/razgovor-arhitektura-u-kontekstu-biro-dva-studio/?pismo=lat))

Сл. 8 Конкурс - студија подручја Аде Хује, 2007 (аутори приказа: Милић В. и Ђокић В.; извор: документација УУС)
 Fig. 8 Competition – study of the Ada Huja area, 2007 (authors of the representation: Milić V. and Đokić V.; source: UUS documentation)

Жири је даље ценио намере да се сачува континуитет са постојећим, али и да се уведу нова савремена решења, одредивши се за оне радове који су истраживали дух, логику и енергију места (Konkurs Ušće, 2002). Прва награда је додељена ауторском тиму архитеката З. Ђоровић, Д. Ивановић и Б. Рецић. Рад се најуспешније позабавио очувањем изворних урбанистичких и архитектонских поставки, уз нов и савремен приступ организацији простора и обликовању. Вреднована је и чињеница да појачавање вертикалног репера, још једна вертикала, има урбанистички, симболички и ликовни значај (Konkurs Ušće, 2002).

У даљој реализацији конкурсно решење је претрпело велике промене. У складу са новим временом, решење је прилагођено потребама нових власничких трансформација тако да је измењено према захтевима нових корисника простора. У првој фази, уместо друге вертикале из конкурсног решења, настао је мега хоризонтални волумен објекта, да би се касније, позивањем на конкурсно решење, додала та друга вертикала. Ове радикалне промене постепено улазе у пренамену простора и у процесе интензивнијег заузимања земљишта. Реконструкција и доградња објекта донеле су Београду нови репер у функционалном и естетском смислу. Нова форма не одражава више дух места као везу са симболима прошлости, већ јасно показује тенденције нове корпоративне економије и амбиције потрошачког друштва. Показује нам, архитектонској струци, да се више не такмичимо ка дOMETИМА савремене архитектуре, што је карактерисало конкурсну фазу, већ се суочавамо са све присутнијим интересним приступом архитектури и урбанизму у којем *форма следи профит*. На овом примеру евидентна је велика промена урбаног пејзажа данашњег приобаља (Petrović Balubdžić, 2018).

Конкурс за међународно пристаниште на Сави (2004)

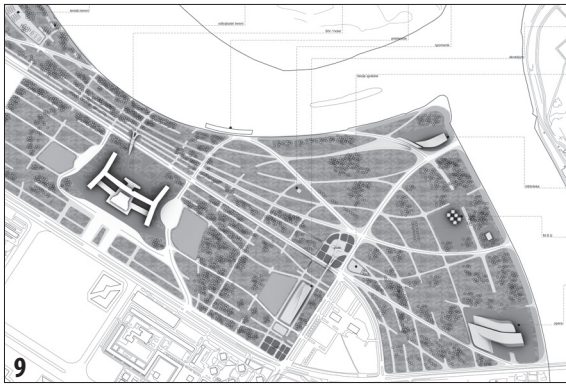
Последњих година дошло је до значајног пораста броја међународних пловних објеката који свакодневно пристају на савском пристаништу. Потреба за прихватањем путничког речног саобраћаја захтевала је нови савремен и ефикасан пристан. Тако су Лука Београд и Друштво архитеката Београда расписали архитектонски конкурс за идејно решење. Прву награду на конкурсну добио је рад архитеката А. Вуја и М. Ђурић. Објекат на води – пристан, реализован је као наглашена хоризонтала која прати линију обале (Сл. 7). Како је тражено конкурсним расписом, изведени објекат поштује просторне и амбијенталне вредности, тако да представља складан елемент панораме (Ђорђевић-Сигановић, 2004). Особеност овог конкурса у односу на друге примере је чињеница да је конкурсно решење доследно реализовано.

Позивни конкурс за подручје Ада Хуја (2007)

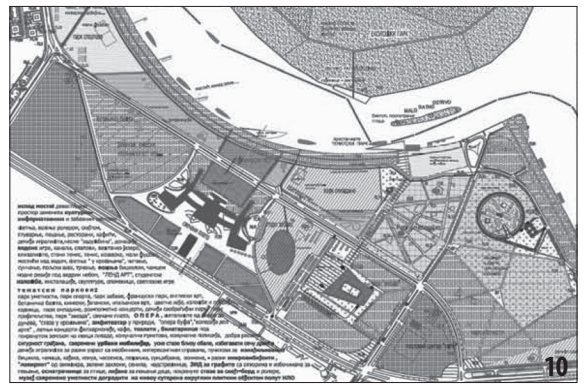
За потез дунавског приобаља 2007. год. покренута је израда програма у циљу преиспитивања могућности изградње која је дефинисана Генералним планом до 2021. За потребе активирања вредности локације, како локално тако и на глобалном нивоу, кроз сагледавање будућег развоја коридора Дунав, ова иницијатива је била полазна основа и припрема за израду будућих планова. Дирекција за изградњу града Београда покренула је израду *Програма за израду урбанистичког плана Аде Хује 2007. год.*, који је израђен у Урбанистичком заводу града Београда (Program Ada Huja, 2007). Обухват Програма је потез дунавског приобаља дужине око 6,5km, од Марине Дорћол и Луке Београд до острва низводно од шпица Аде Хује, површине око 467ha. Територија, која представља изузетан потенцијал Београда за будући развој новог насеља на самој обали Дунава, налази се на раскршћу међународних путних коридора 10 (аутопут Салцбург – Загреб – Београд – Ниш – Солун, са краком од Београда према Будимпешти) и 7 (Дунав и појас реке Саве). Коридор 7 је проглашен за један од десет европских приоритета за развој у наредном периоду (Program Ada Huja, 2007).

За потребе просторно-програмске провере, организован је позивни конкурс, формиран су тимови архитеката: тим Архитектонског факултета у Београду, тим Друштва урбаниста Београда, тим Друштва архитеката Београда, тим Клуба архитеката и тим Академије архитектуре (Program Ada Huja, 2007). Као пример (Сл. 8) изабрали смо рад Архитектонског факултета којим су руководили аутори В. Милић и В. Ђокић. Овај рад је понудио занимљив концепт са сценариом развоја за будућих 20 година. Поред концепта просторне провере, рад је понудио и план активности, сагледан са становишта економских параметара и предвидео будући положај насеља у мрежи градова Дунавског региона (Katalog Ada Huja, 2007).

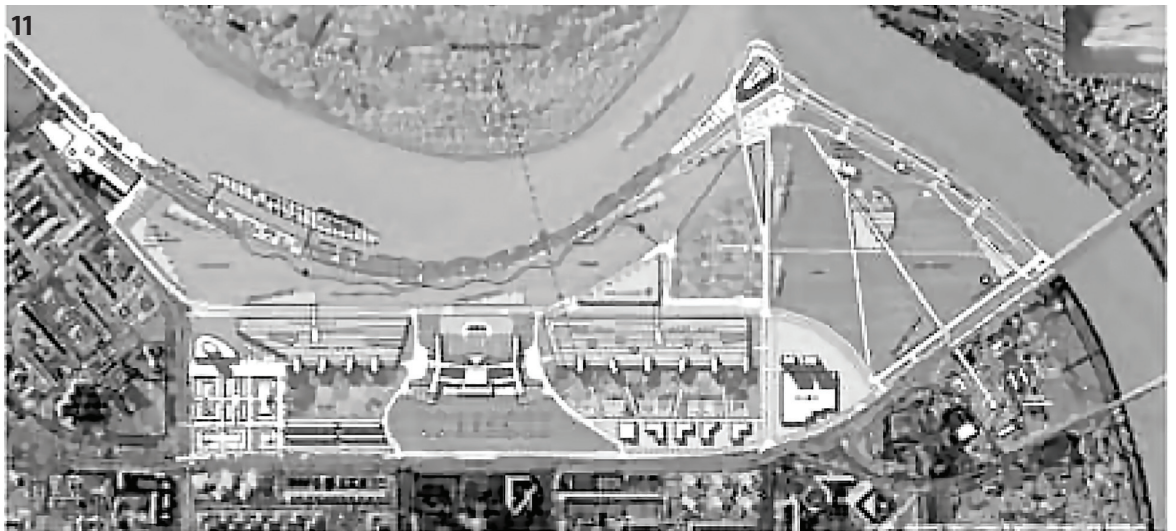
Као просторни концепт предложено је формирање насеља поред воде које ће имати доминантне карактеристике – нови град у ком се Лука Београд трансформише у нови трговачко-забавни и туристички центар метрополитенског и регионалног нивоа. Задржава се минимум робног транспорта, уз развој терминала међународног и домаћег путничког водног саобраћаја. Ова територија ће се развијати као нови ексклузивни стамбено-пословни део централне зоне Београда ка Дунаву. Велики значај имаће рекреативна зелена зона – зелено-плави парк – као доминантан јавни простор (Katalog Ada Huja, 2007). Очување индустријског

9

10

11

Сл. 9 Конкурс за Парк, 2008, локација Опере уз Бранков мост, подељена прва награда, (аутори: Балубдић М., Вукманов А. и Јаковљевић В.; извор: архива аутора) / Fig. 9 Competition for the Park, 2008, the Opera House location near the Branko's Bridge, the divided first prize (authors: Balubdžić M., Vukmanov A. and Jakovljević V.; source: author's archive)

Сл. 10 Конкурс за Парк, 2008, локација Опере поред СИВа, подељена прва награда, (аутор: Ковенц Вујић А.; извор: каталог радова, ДАБ) / Fig. 10 Competition for the Park, 2008, Opera House location of near the SIV building, the divided first prize, (author: Kovenc Vujić A.; source: catalogue of works, DAB)

Сл. 11 Конкурс за Парк, 2008, локација Опере на Ушћу, конкурсни рад (аутори: Тимотијевић М. и Петровић Балубдић М.; извор: каталог радова, ДАБ)

Fig. 11 Competition for the Park, 2008, the Opera House location in Ušće, competition work (authors: Timotijević M. and Petrović Balubdžić M.; source: catalogue of works, DAB)

идентитета могуће је остварити кроз рециклажу објеката у Луци Београд.

Ова студија кроз конкурс указује на позитивне планске активности за будуће уређење обале Дунава и отвара визуре ка великим, још увек неискоришћеним, потенцијалима за развој Београда на рекама. Конкурс је био завршна фаза једногодишње комплексне студије, чија су решења интегрисана у планску основу ПДР. У наредном периоду није дошло до реализације плана. На истој локацији 2009. год. за пројекат Град на води – Лука Београд, организован је конкурс по позиву на који су позвани архитекти Даниел Либескинд (Daniel Libeskind) и Јан Гел (Jan Gehl). На основу предлога и атрактивних решења очекиван је значајан допринос развоју Београда као европске метрополе кроз трансформацију нефункционалне индустријске зоне у квалитетне локације са вишеструким наменама, стамбеног, комерцијалног, културног и спортског карактера (www.lukabeograd.com).

Конкурс за Парк пријатељства – Градски парк (2008)

Након планова за реконструкцију и доградњу некадашњег објекта ЦК, данас Центар Ушће, указала се потреба за уређењем и реконструкцијом великог градског парка – Парк пријатељства на Новом Београду који се протеже дуж десне обале Дунава, од Хотела „Југославија“ до ушћа реке Саве у Дунав. Феномен овако импресивне зелене зоне као природе у граду продукт је некадашњег социјалистичког друштвеног уређења.

Са намером да конкурсно решење послужи за израду будућег плана детаљне регулације, Дирекција за грађевинско земљиште и изградњу града Београда, у сарадњи са Друштвом архитеката града Београда и Друштвом урбаниста, 2008. год. расписала је јавни програмско-анкетни конкурс за решење градског парка од Хотела „Југославија“ до Бранковог моста на Новом Београду. Пристигла 82 рада сведоче о великом интересовању за посебно атрактивну локацију. У распису конкурса постављен

је услов да простор од 140ha треба да остане зелена градска површина са минималном изградњом. Као веома важно, вредновано је чување морфологије терена парка, како због очувања амбијенталне целине, тако и због заштите визура према Великом ратном острву и Калемегдану (Park prijateljstva, 2008). Жири је доделио девет равноправних награда ауторским тимовима: Балубџић, М., Вукманов, А., Јаковљевић, В. – студенти; Савкић, Д., Матић, З., Цизлер, Ј., Арсенивић, М., Берисавац, И., Петковић, М. – студенти; Пилиповић, Д., Бајић, Л., Маринков, З., Николић, В.; Ковенц-Вујић, А.; Марић, И., Богданов, А., Марић, В., Манић, Б.; Ереш, Д., Митровић, Ј., Тодоровић, М.; Фрканец, В., Перишић, Н.; Крстић, С., Бјелановић, Д.; Илинчић, Н., Кљаић, Ј. и две друге награде (Park prijateljstva, 2008). Поред дизајнирања парка кроз нове садњаје, радови су укључивали и мањи обим изградње објеката у функцији рекреације и активног коришћења зелених и водених спортова. Према пројектном задатку, тражена је локација за будућу зграду Опере, затим

за проширење објекта Музеја савремене уметности и привремене конструкције у функцији програма у парку (Park prijateljstva, 2008). Према конкурсним решењима понуђене су три локације за Оперу: једна на темељима неизграђеног објекта Музеја револуције (Сл. 9), друга поред Бранковог моста (Сл. 10) и трећа у близини шпица на ушћу (Сл. 11). Локацију на шпицу на ушћу сматрамо посебно добрим решењем за град Београд, јер укључује посебност места које, заједно са објектом Опере, може постати нови симбол и допринети урбаном пејзажу града.

Поред разноврсне понуде конкурсних радова, 2017. год. Парк Ушће је по хитном поступку реконструисан, тако што је изабрано сасвим ново решење у које је, по позиву, укључен дански архитекта Јан Гел. Претпоставка је да једним делом разлог за овакав поступак може бити у неодлучности жирија, који је уместо јасног става и избора најбољег решења које ће одредити концепт, изабрао 9 једнаковредних првих награда.

Сл. 12 Конкурс за Центар на обали Бетон хала, једнаковредна прва награда (аутор: Sou Fujimoto Architects из Јапана; извор: каталог радова, Урбанистички завод Београда) / Fig. 12 Competition for the Beton Hala Center on the River Bank, equal first prize (author: Sou Fujimoto Architects from Japan; source: catalogue of works, the Institute of Urbanism Belgrade)

Сл. 13 Конкурс за Центар на обали Бетон хала, једнаковредна прва награда (аутори: Б. Реџић, Д. Ивановић, З. Миловановић, З. Ђоровић, В. Милојевић, Б. Хусановић, М. Тодоровић и П. Стефановић; извор: каталог конкурсних радова, Урб. завод Београда) / Fig. 13 Competition for the Beton Hala Center of the River Bank, equal first prize (authors: B. Redžić, D. Ivanović, Z. Milovanović, Z. Đorović, V. Milojević, B. Husanović, M. Todorović and P. Stefanović; source: catalogue of competition works, the Institute of Urbanism Belgrade)

Конкурс на обали – Бетон хала (2011)

Конкурс који третира реконструкцију индустријског објекта је Конкурс за Центар на обали „Бетон хала“, који је расписан 2011. године. У прошлости, од великог значаја за транспорт робе речним путем била је изградња савског пристаништа са објектом Бетон хала, који је изгрђен 1937. године (Panić, 2013). Линеарна позиција дуж обале Саве на дужини од 330m физички готово да потенцира подножје Калемегдана. Иако настаје као једноставни израз функције прихватања и складиштења робе, овај објекат својом конструктивном и чистом формом данас је незаобилазни елемент и пример створеног урбаног пејзажа. У бројним стручним и научним радовима разматрана је могућност трансформације објекта некадашњег складишта у објекат нових садржаја. Предлагане су уметничке радионице и атељеи. У жељи да се простор ревитализује, покретане су иницијативе у форми уметничких инсталација које су имале за циљ указивање пажње на потенцијале објекта и истицање важности заштите индустријског карактера архитектуре. Последњих година парцијално се уређују простори Бетон хале, тако да се данас ту налазе ексклузивни ресторани, салони специфичног намештаја и други мултифункционални и изложбени простори.

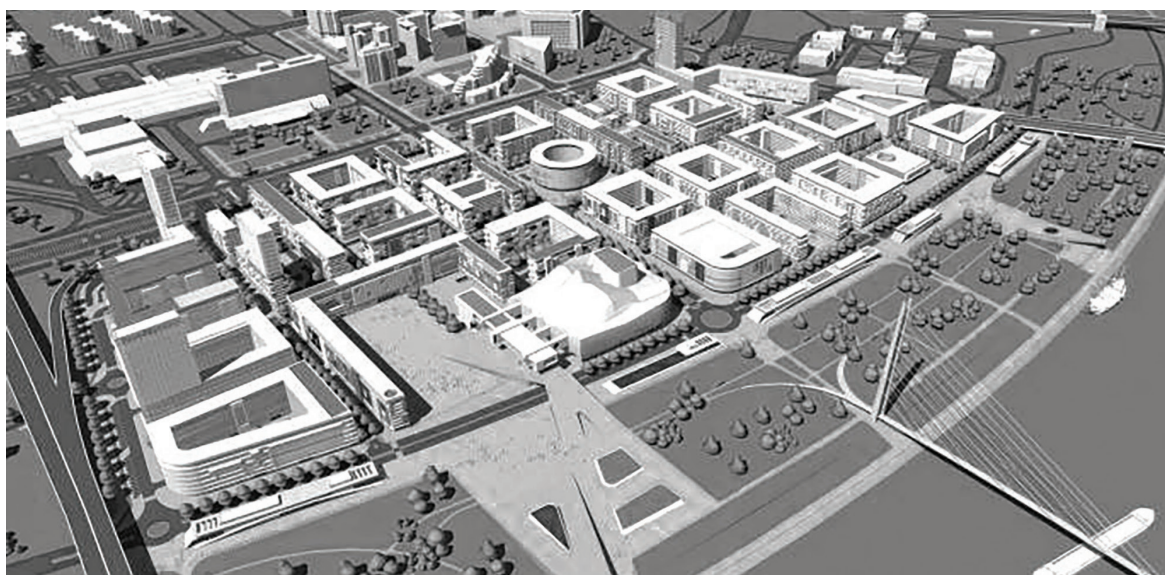
Иницијатива за расписивање конкурса се јавила као потреба да се овај важан део центра града уреди и истовремено да се успостави контакт – пешачка веза – обале са Калемегданом. Локација представља значајно место на мапи града као стратешки, историјски и туристички део. Будући центар је позициониран између главног прилаза пристаништу у приобаљу реке Саве и историјског дела центра града –

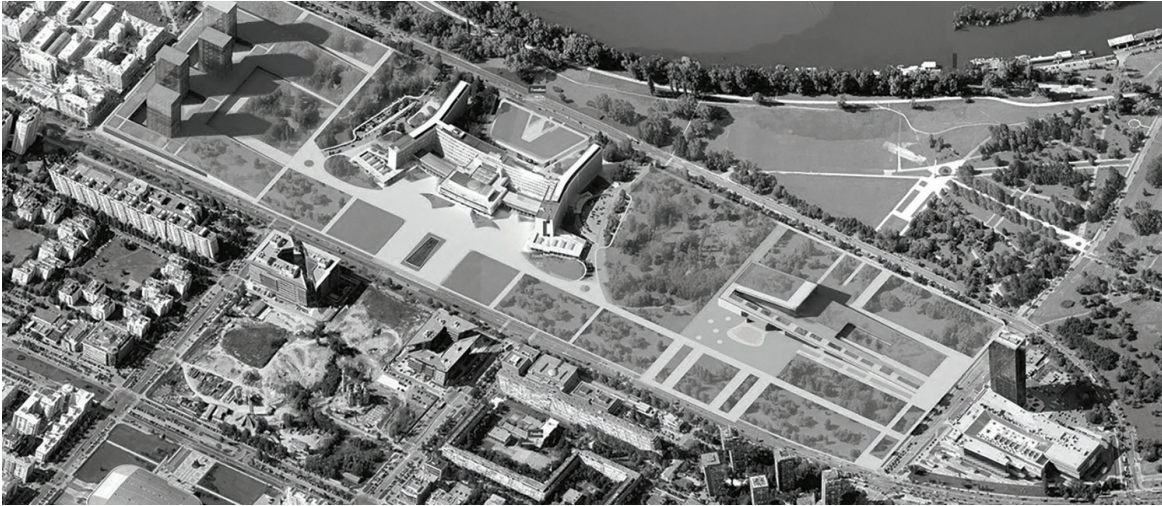
Калемегдана. Скупштина града Београда и Агенција за инвестиције и становање, у сарадњи са Урбанистичким заводом, расписале су међународни конкурс за идејно решење Центра на обали „Бетон хала“. На конкурс је пристигло 135 радова (Beton hala, 2011). Додељене су две једнаковредне прве награде: ауторском тиму Соу Фуџимото архитектс (Sou Fujimoto Architects) из Јапана (Сл. 12) и ауторском тиму: Реџић, Б., Ивановић, Д., Миловановић, З., Ђоровић, З., Милојевић, В., Хусановић, Б., Тодоровић, М. и Стефановић, П. (Сл.13) (Beton hala, 2011). Првонаграђени радови представљају савремена архитектонска решења, екстремно различитих концепција. Рад аутора из Србије је компактан, рационалан, користи кровну површину објекта као јавну површину, док наглашеном пасарелом повезује обални део са Калемегданом (Сл. 13). Рад аутора из Јапана формира динамичну спиралну композицију целог објекта, која ваздушастим током повезује кретање од обале до Калемегдана (Сл. 12). У првој фази дошло је до расправе о могућности интегрисања два награђена решења. С обзиром да то није било могуће, у наредној фази одлучено је да се за реализацију изабере рад архитекте из Јапана. Уследио је велики притисак стручне и шире јавности, јер, наглашена, атрактивна и самодовољна форма визуелно угрожава значај погледа према историјском узвишењу тврђаве Калемегдан (Petrović Balubdžić, 2018).

Конкурс за реконструкцију и доградњу Бетон хале указује на важност, потенцијал и атрактивност локације и самог индустријског објекта. Просторни захтеви, постављени кроз пројектни задатак, далеко превазилазе уобичајену реконструкцију. Награђена конкурсна решења занемарују просторно обликовни квалитет постојећег, отварајући

Сл. 14 Конкурс за блок 18 на Новом Београду, 2016, прва награда (аутори: Панић В., Весковић М. и Кнежевић А.; извор: каталог радова, ДАБ)

Fig. 14 Competition for the Block 18 in New Belgrade, 2016, first prize (authors: Panić V., Vesković M. and Knežević A.; source: catalogue of works, DAB)

Сл. 15 Београдска филхармонија и Блок 13, 2016, првонаграђено решење (аутори: Д. Марчетић и М. Максимовић; извор: Каталог радова, ДАБ)

Fig. 15 Belgrade Philharmonic Concert Hall and Block 13, 2016, first prize (authors: D. Marčetić and M. Maksimović; source : catalogue of works, DAB)

нове савремене интерпретације наших потреба данас. Истовремено, намећу се бројна питања која остављају функцију и програме по страни и баве се превасходно екстравагантним обликовањем. У нашим условима, изабрани концепт отвара нова питања у планирању утопијског модела као потенцијално новог правца архитектонског стваралаштва.

Као и у претходном конкурсном из 2008. за Парк пријатељства на Ушћу, и овде је конкурсно решење занемарено, а реализовано је фрагментарно решење које није верификовано кроз јавну проверу квалитета и које се намеће као свршен чин.

Конкурс за Блок 18 – лева обала Саве – Савски амфитеатар (2016)

Одлука о покретању конкурса за Блок 18 донета је две године након промоције пројекта *Београд на води* 2014. год., у коме је, без учешћа јавности, дефинисан концепт Савског амфитеатра на десној обали Саве. На левој обали, на новобеоградској страни, 2016. год. расписан је архитектонско-урбанистички конкурс за Блок 18, под покровитељством Дирекције за грађевинско земљиште и изградњу Београда, у сарадњи са Удружењем архитеката Србије. Комплексност задатка је у чињеници да се просторна структура налази на важном месту, као део Савског амфитеатра на другој обали реке. Како се наводи у распису конкурса, на десној обали планиран је „Београд на води, са просторном структуром која ће, када буде изграђена, доминирати целим простором савских обала (Blok 18, 2016). Велики простор између Сава центра и леве обале Саве, Блок 18, изузетна је територија предвиђена за становање, али и за значајне јавне, пословне, културне

и друге централне садржаје. Планирана је велика густина становања, примерена положају и квалитету терена. За разлику од већине новобеоградских блокова, који су грађени у време великих државних инвестиција у грађевинарству, будућа изградња ће бити у новим тржишним условима (Blok 18, 2016). То ће свакако оставити траг и донети нове атрибуте архитектонском стваралаштву.

Истражујући карактере предложених концепата, жири је у свом извештају приспеле радове поделио на неколико категорија: градски урбани блок; чешљеви – полустворени блок; симулакруми; мали блокови у матрици традиционалног града; линеарни и маркантни репери. Како наводи жири, награде су додељене радовима који су на инвентиван начин одговорили условима конкурса и чије ће различите концепције допринесити широј расправи и конкретној разради планске документације. Ипак, расправе у стручним круговима указују на чињеницу да је под знаком питања опредељење првонаграђеног рада за концепт блоквског система, који није одлика новобеоградских отворених блокова, већ је карактеристичан за стари део Београда (Сл. 14). Прва награда је додељена ауторском тиму архитеката: Панић, В., Весковић, М. и Кнежевић, А. (Blok 18, 2016).

Нова просторна структура на терену Новог Београда, која је у замишљеној и визуелној вези са Савским амфитеатром на десној обали, има шансу да се плански обликује у нови савремени део града. С обзиром на то да је пројекат *Београд на води* промовисан 2014. год. без посебно планираног односа према контексту и другој страни, то је и овај конкурс рађен независно. Оваквим следом догађаја потпуно су занемарене све претходне студије, валоризација претходних конкурсних решења, студије САНУ и истраживачке студије за ово подручје. На

Сл. 16 Градска галерија на Косанчићевом венцу, првонаграђено решење (аутори: Б. Реџић, Д. Ивановић, З. Миловановић, С. Тисовец, Б. Хусановић, Н. Реџић.; извор: каталог радова, ДАБ)

Fig. 16 City Gallery in Kosančićev venac, first prize (authors: B. Redžić, D. Ivanović, Z. Milovanović, S. Tisovec, B. Husanović, N. Redžić.; source: catalogue of works, DAB)

основу те валоризације, стручни тим је указао на то шта је све сагледано у претходним деценијама као потенцијал, и изнео ставове шта од тога може бити интегрисано у будуће планове и нове методолошке приступе. На основу тог материјала, у Урбанистичком заводу урађен је ПДР. Природни положај Савског амфитеатра, као најдрагоценији део урбаног пејзажа београдског приобаља, захтева интегрисано решење две обале, што је био основни став свих стручних ауторитета и институција. У очекивању даље разраде, из медија се сазнаје да постоји већ урађен пројекат *Београд на води*. Остаје отворено питање како ће се даље развијати ова два дела града и да ли ће бити могуће да се у наступајућим фазама успостави просторна релација.

Конкурс за блок 13 и Београдска филхармонија – десна обала Дунава (2016)

За изградњу будућег објекта Београдске филхармоније предложена је зелена површина у чијем средишту се налазе бетонски темељи објекта Музеја револуције чија је реализација започета 1978. год., али је реализован само подрумски део. Блок 13 представља територију од великог значаја, с обзиром на чињеницу да је у делу блока доминантан објекат Палата Федерације, данас Палата Србија, који је под заштитом као важан репрезент архитектуре која је обележила једно време. Урбанистичко-архитектонски конкурс за део Блока 13 на Новом Београду са локацијом објекта Београдске филхармоније расписала је 2016. год. Дирекција за грађевинско земљиште и изградњу Београда, у сарадњи са Удружењем архитеката Србије. Прва награда је додељена ауторском тиму архитеката: Марчетић, Д. и Максимовић, М. (Сл.15). Жири констатује у свом извештају

да је првонаграђени рад постигао најхармоничнији однос функције Филхармоније и површина парка и процењује да овакав приступ не конкурише архитектури Палате Србија, већ је оставља у њеној пуној изражајности (Blok 13, 2016). Већи број радова искористио је постојеће темеље Музеја револуције, па су тако поступили и награђени радови.

Првонаграђени и трећа награда су предложили уковавање објекта у терен, тако да са зеленом површином на крову формира благо подигнуто пејзажно решење. Имајући у виду специфичност функције – филхармонија – поставља се питање да ли је примерено уковавање, спуштање и прекривање крова травом. С обзиром да ова врста објекта треба да има сопствени идентитет, препознатљив и сагледив у градској слици као симбол, претпоставка је да су примеренији радови који предлажу већу сагледљивост објекта. Другонаграђени рад и откупи имају тенденцију да се објекат Филхармоније уздигне на већу висину и учини сагледивим са Калемегдана и других важних градских визура. Предложена изградња и у другим деловима Блока 13 треба да употпуни и унапреди данас недовршену слику у том делу приобаља Дунава. Практично, ова локација кроз конкурсна решења остаје драгоцени ресурс за будућа промишљања у којима би требало сачувати велики проценат зелених површина, које су данас вредност по себи.

Конкурс за градску галерију на Косанчићевом венцу (2017)

Косанчићев венац, историјска целина центра града са које физичка структура прилази обалама реке Саве, данас је међу најважнијим просторима Београда. Овај

Сл.17 Зграда ансамбла КОЛО, 2019, првонаграђено решење (ауторски тим: бироа Zabirskie; извор: архива, ДАБ)

Fig.17 KOLO Ensemble building , 2019, first prize (team of authors: Zabirskie Bureau; source: archive, DAB)

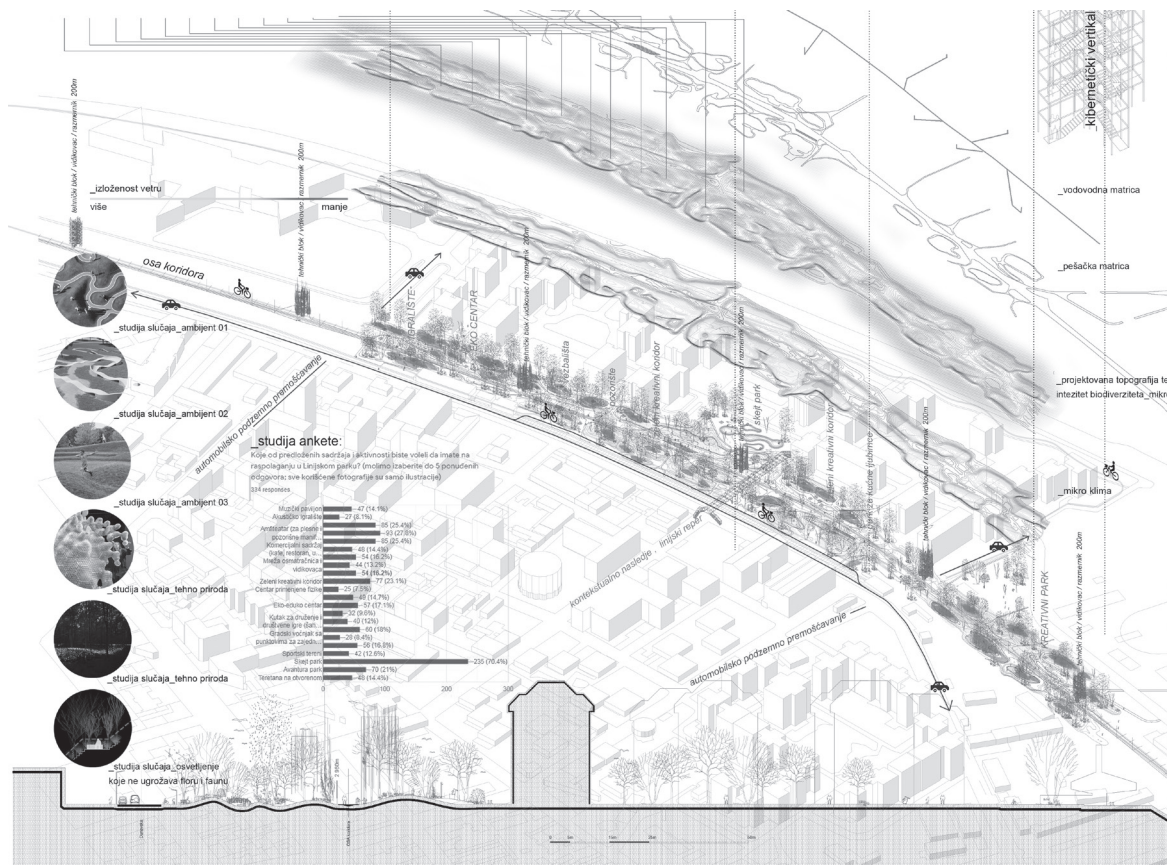
узбудљиви сусрет реке и историјског дела града одиграва се кроз изузетно раскошан урбани пејзаж који допуњује тврђава Калемегдан. Одлуком Скупштине града из 1996. год. покренута је израда *Регулационог плана подручја Косанчићевог венца* (Mihaljević, 2005). Према *Генералном плану Београда до 2021. год.*, ова територија се налази у оквиру Централне зоне у урбанистичкој целини 1, Варош у шанцу (Mihaljević, 2005). Планови за уређење Косанчићевог венца усмерили су пажњу градских власти на најатрактивнији део терена, на парцелу на којој тај амбијентални историјски део града излази погледом ка реци. Конкурс за Градску галерију расписала је Градска управа града Београда са Агенцијом за инвестиције и становање, у сарадњи са Секретаријатом за културу и Заводом за заштиту споменика културе града Београда. На конкурс је стигло 46 радова, што поново говори о изузетно атрактивном задатку (Gradska galerija, 2017). Прва награда је додељена ауторском тиму: Реџић, Б., Ивановић, Д., Миловановић, З., Тисовец, С., Хусановић, Б., Реџић, Н. У намери да нагласи вредност првонаграђеног рада, жири није доделио другу награду. Објекат је пројектован тако да у обликовном и амбијенталном смислу постаје интегрални део падине, а тиме и целине Косанчићевог венца. Габарити објекта се стапају са пејзажом (Сл. 16). Како се наводи у извештају: „Пројектом се дају смернице за функционално и обликовно повезивање са окружењем и даје приказ могућности коришћења и уређења простора падине“ (Gradska galerija, 2017).

Формирање терасе у нивоу улице ослобађа ниво приземља који постаје јавни простор, то је квалитет по коме се овај рад издваја од осталих. На тај начин допуштају се широке

визуре на Нови Београд, Велико ратно острво и Ушће. Изложбени простори доњих нивоа отварају се погледом према реци, са једне стране, а са друге се повезују са подземним лагумима. Надземни део објекта је вешто позициониран уз калкан суседа како би се ослободио простор градске терасе. Значачки избор од стране жирија је важна компонента која ће утицати на будући урбани пејзаж овог дела града.

Конкурс за нову зграду Националног ансамбла „КОЛО“ у Карађорђевој улици (2019)

Место непосредно наспрам пристаништа за међународне туристичке бродове опредељено је конкурсним програмом за програме културе. Конкурс 2019. год. расписује Ансамбл народних игара и песама Србије „КОЛО“, у сарадњи са Друштвом архитеката Београда. Прва награда је додељена ауторском тиму: Ђато, М., Зулијани, И., Марковић, И., Јурић, Ф., Милошевић, М., Плазинчић, Д., Пројектног бироа „Zabirskie“ Београд (www.dab.rs/konkursi/item/). Првонаграђени рад опредељује насловом објекат за будући *Венац Баштине и Центар за промоцију и истраживање културног наслеђа*. Аутори истичу да је један од најважнијих сегмената одговора на задату тему продубљивање и финално осмишљавање започете теме активирања падине Косанчићевог венца. Првонаграђени рад успоставља везу са горњом пешачком улицом, подржавајући конкурсно решење за Градску галерију на Косанчићевом венцу. Форма је интерполацијом уписана у особену конфигурацију терена користећи вишеструко комплексан питеорескни призор и успостављајући добру

Sl.18 Nagrađeno konkursno rešenje, izbor jednog od deset jednakovrednih nagrada (autorski tim: Jovančević B., Džinović J., Čosić A., Nešić T.; izvor: arhiva autora)

Fig.18 Awarded competition design, selection of one of the ten equal prizes (team of authors: Jovančević B., Džinović J., Čosić A., Nešić T.; source: author's archive)

prostornu kompoziciju koja se bogato otvara ka reci (Sl. 17). Objekat podražava, označava i ističe dobre elemente kompozicije i naglašava horizontalnost baze prizora, pri tom ostavlja transparentnost i otvorenost za nove teme (Kolo, 2019).

Nakon konkursa za Gradsku galeriju, ovo je još jedan pozitivan primer koji konačno pokazuje da je moguće transparentno planiranje važnih lokacija u priobaľu. Za sada je pitanje kako će se odvijati naredne faze ka realizaciji kao značajne karike projekta.

Konkurs za idejno rešenje Linijskog parka (2020)

Konkurs za mlade arhitekte za idejno rešenje Linijskog parka iz 2020. god. raspisan je za uređenje izuzetno važnog potезa od Beton hale do Pančevackog mosta. Prva nagrada je подељена na deset timova, a ceo linearni potез je izдељен na deset celina и додељен победничким тимовима na даљу разраду, тако да ће њихова идејна решења бити укључена у план детаљне регулације (Sl. 18). Циљ израде плана је урбана трансформација трасе железничке пруге која више није у функцији, тако да се формира нови јавни простор који ће интегрисати и друге просторе који тангирају

овај правац. У тематских десет целина предвиђени су парковски, културни, едукативни, спортски и комерцијални садржаји (www.ekarija).

ПРОБЛЕМИ ПЛАНСКЕ И НЕПЛАНСКЕ ИЗГРАДЊЕ У НЕОЛИБЕРАЛНОЈ ЕКОНОМИЈИ

Промене које су настале крајем 20. века утицале су на промене земљишне политике, а тиме је дошло и до промена у архитектури и приступу планирању. Интереси приватног капитала све чешће су испред јавног интереса. Ново друштво полази од уверења да само приватни капитал може да обезбеди продуктивност и мотивише све учеснике у процесу планирања. У таквим околностима, нови механизми утичу на покретање архитектонских конкурса као провера потенцијала одређене територије, али њихови избори при реализацији нису обавезујући.

Почетак 21. века карактерише развој кроз издвојене случајеве, покретање и активирање независних локација у приобаľу и носи обележја пројектовања у контексту економске и културне кризе, али и наговештаја нових пракси. Овај период одликује и промена друштвено-политичких и економских прилика у нашој средини, долази

до трансформације модерне архитектуре као и до урбане дисперзије и опадања интересовања за заједништво. Конкурсне активности нису више усмерене на постизање естетско-функционалних домета архитектонске струке, већ се све више захтева препознатљивост корпоративног дизајна. Менаџмент у архитектури и планирању је сасвим нови модел, којим се усмереним акцијама истражују потенцијали који се презентују потенцијалним финансијерима. Овакав нови приступ активирању приобалних делова града може се запознати код пројеката који су приказани као *Студија подручја Аде Хуја* (Program Ada Huja, 2007) и *Природно језро Београд* (Studija beogradskog priobalja, 2011), које унапред отварају нове теме са циљем анимирања потенцијалних финансијских полуга на глобалном нивоу.

Након замирања индустријских зона, савремени градови се све више такмиче у плановима за будућност приобаља. Експонираност ових простора постаје конкурентна центру града, развијајући репрезентативне садржаје и утичући притом на обликовање архитектуре, али и комфор отворених јавних простора (Marshall, 2001). Обнове индустријских објеката најчешће су резултат значајних међународних конкурса који отварају нове теме. Носталгија за архитектуром прошлости није пропраћена одрицањем од технолошких иновација које подижу стандард живота, доприносе просвећености и наставку напретка. Нови идентитети приобаља у постиндустријским градовима доприносе унапређењу комфора градског живота и подстичу нове форме социјализације и идентификације становника. Нови програми и нови дизајн подстичу осећај сигурности и тоpline живота у граду (Petrović Balubdžić, 2014). У блиској будућности можемо корисити искуства стечена посматрањем најновијих репрезентативних примера у свету и на основу њих деловати у нашој средини. Повезивањем старог и новог кроз контраст који уважава градитељску мудрост, али и апострофира нове технологије, можемо се боље прилагодити модерним облицима живота као и пејзажима које смо у недавној прошлости одбацили. Културни идентитет је важан елемент који кроз традицију и искуство утиче на форму и функцију јавних простора. Елементи новог урбаног пејзажа распознају се кроз нове форме и материјале. За велики број запуштених, а изузетно вредних, локација у приобаљу Београда, важно је будућа решења тражити на архитектонско-урбанистичким конкурсима, који као облик архитектонске праксе обезбеђују креативно-интуитиван приступ (Petrović Balubdžić, 2014).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Почетком 21. века расте интересовање, али и потреба, за уређењем приобаља Београда. Поред бројних студија које су спроведене у циљу припрема за конкурс за Савски амфитеатар на простору Савамале, последњих година, под све већим притиском нових актера као носиоца капитала, долази до планирања које искључује транспарентност и дешава се углавном ван утицаја стручних институција и појединаца. Пројекат који је промовисан 2014. год., као будући план за уређење Савског амфитеатра, а укључио је и традиционални део града у контактної зони, познат и као Савамала, презентован је јавности као већ завршен пројекат. Локације од изузетног значаја, од чијег концепта у великој мери зависи нови будући урбани идентитет Београда, било би добро планирати транспарентно, кроз архитектонско-урбанистички конкурс и друге инструменте јавних стручних делања. Снажан утицај капитала на планирање нових урбаних структура може се уочити на самој обали Дунава, на примеру комплекса К-Дистрикт (K-District), изграђеног 2019. године. Велики радови на веома значајним локацијама смело се инкорпорирају у затечени контекст, без процедуралних разматрања. Ту можемо сврстати и актуелну изградњу романтичне скулптуре и пасареле поред индустријског објекта Бетон хале које су реализоване без демократске процедуре, уместо изабраних конкурсних решења. Овакав поступак деградира смисао и сврху целокупне организације конкурса, као и изабрана конкурсна решења иза којих стоје став жирија и имена еминентних архитеката. На сличан начин, најновији конкурс за Линијски парк као да надомешта недостајући конкурс за комплекс К-Дистрикт. Такође, део потеза Линијског парка подудар се са територијом за коју је рађен конкурс за Ада Хују, који није реализован.

Најновији, актуелан, пример конкурса за изградњу дела града Хамбурга, Грасбург, из 2020. год., потврђује став да је и у данашњим економским датостима неопходно и могуће у планирање укључити, поред стручних институција, архитеката и планера, и друге заинтересоване актере и грађане. Ово становиште доприноси демократизацији процеса и истовремено доноси богатство програмских датости.

Преглед расписиваних конкурса у последње две деценије, у периоду од 2000. до 2020. год., указује на парцијалну, спорадичну појаву правих транспарентних процедура, што би требало да буде пракса на целом потезу дуж београдских река. То је принцип који се захтева кроз планску документацију која је основ за сваки облик изградње простора у зонама приобаља Београда. Овај преглед

указује на чињеницу да је већи обим изградње остварен кроз нетранспарентне поступке, што постаје типично у периоду неолибералне економије и нових друштвено-политичких прилика. Принципи урбане политике, улога и значај појединих урбаних система у светским размерама, као и у нашој средини, значајно се мењају са експанзијом глобалне економије, стварајући потпуно нов урбани пејзаж. Имајући у виду наведене конкурсе, а као новији пример и четири локације као што су: Конкурс за блок 18 из 2016, Конкурс за Градску галерију из 2017, Конкурс за зграду Ансамбла „Коло“ из 2019. и конкурс за Линијски парк из 2020. год., који у значајној мери граде фронт објеката на првој линији према рекама, можемо констатовати да су наговештени извесни помаци.

ЛИТЕРАТУРА

- Vučo, N. (1995) *Istorija Beograda, Urbanistički razvoj Beograda 1944–1980 godine*, Balkanološki institut SANU, Beograd, *IK Draganić*, str. 347–373.
- Đorđević-Ciganović, J., V. Ristić Mihaljević (2004) *Program plana detaljne regulacije Kosančićevog venca*, *DaNS* 48, Novi Sad, str. 17–19.
- Marshall, R., (2001) *Waterfronts in Post-Industrial Cities, USA and Canada*, *Spon Press & Taylor and Francis Group*, pp. 3–12.
- Mihaljević, V., J. Đorđević-Ciganović (2005) *Program za izradu urbanističkog plana Kosančićev venac*, *INFO* 9, časopis Urbanističkog zavoda Beograda, str.3–18.
- Milovanović, M. (2019) *Mitološke osobine reka i njihov uticaj na razvoj beogradskog priobalja*, Beograd, *Zadužbina Andrejević – Biblioteka Dissertatio*, str. 43–46.
- Petrović, M. (2009) *Transformacija gradova: ka depolitizaciji urbanog pitanja*, Beograd, *Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu*, str.123–127.
- Petrović Balubdžić, M. (2014) *New Identity of waterfronts in the post-industrial cities*, 2nd International Conference On Architecture – Facing the Future, On Influence of Globalization on Architectural, Gallery of Science and Technology, Belgrade, pp.145–152.
- Petrović Balubdžić, M. (2017) *Creating the Belgrade Waterfront identity through a prism of architecture and urban planning competitions*, *SPATIUM* 37, Beograd, *IAUS*, pp. 74–81.
- Petrović Balubdžić, M. (2018) *Projektovanje i planiranje urbane strukture priobalja Beograda: transformacija urbanog pejzaža i tretman nasleđa*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet u Beogradu, Beograd, str. 3–140.
- Smith, N. (1986) *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*, London, *Routledge*, pp.15–34.
- Panić, V. (2013) *Načela moderne u arhitekturi javnih objekata u Beogradu, period 1918–1947*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 269–297.
- Čubrilović, V. (1974) *Razvoj privrede do ekonomske krize 1930, Istorija Beograda III*, Odeljenje istorijskih nauka Sanu, Beograd, *Prosveta*, str. 219.
- Beton hala (2011) Međunarodni, otvoreni, anonimni, jednostepeni konkurs za idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje Centra na obali „Beton hala“ na prostoru između Savskog pristaništa i Kalemeganskog parka u Beogradu, Katalog konkursnih radova, Urbanistički zavod Beograda
- Studija Beogradskog priobalja (2011) druga faza, Prirodno jezgro Beograda, Urbanistički zavod Beograda
- Blok 18 (2016) Otvoreni, anketni, jednostepeni, anonimni urbanističko-arhitektonski konkurs za blok 18 u Novom Beogradu, Katalog radova, Udruženje arhitekata Srbije, Beograd
- Blok 13 (2016) Otvoreni anketni jednostepeni anonimni urbanističko-arhitektonski konkurs za deo Bloka 13 u Novom Beogradu, Katalog radova, Udruženje arhitekata Srbije, Beograd
- Gradska galerija (2017) Konkurs za izradu idejnog rešenja za izgradnju objekta Gradske Galerije na Kosančićevom vencu u Beogradu, Katalog radova, Društvo arhitekata Beograda
- Kolo (2019) Javni otvoreni jednostepeni anonimni arhitektonski konkurs za idejno rešenje nove zgrade Ansambla narodnih igara i pesama „Kolo“, arhiva DAB

ЛИНКОВИ

- www.herzogdemeyuron.com
- www.archdaily.com/422470/ad-classics-the-guggenheim-museum-bilbao-frank-gehry 15.04.2020.
- www.oris.hr
- www.bs.tierient.com
- www.uus.org.rs/2018
- www.uus.org.rs/sh/desavanja/konkursi/31/Prva-faza-uredjenja-desne-obale-Savskog-jezera-u-Beogradu.htm 24.03.2018.
- www.uus.org.rs/sh/desavanja/konkursi/34/Anketni-urbanisti%C4%8Dko-arhitektonski-konkurs-za-koncept-unapre%C4%91enja-javnih-prostora-i-objekata-starog-jezgra-Zemuna.htm 24.03.2018.
- www.uus.org.rs/
- www.dab.rs/konkursi/item/
- www.bs.tierient.com/kraljevska-biblioteka-danske/ 28.01.2020.
- [www.oris.hr/hr/casopis/clanak/\[30\]elbphilharmonie-hamburg,556.html](http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/[30]elbphilharmonie-hamburg,556.html) 28.01.2020.
- www.dab.rs/konkursi/item/ Saopštenje o rezultatima javnog otvorenog jednostepenog anonimnog arhitektonskog konkursa za idejno rešenje nove zgrade ansambla narodnih igara i pesama KOLo, Beograd, 27.12.2019.
- www.grasbrook.de, 2.06.2020.; и www.politika.rs, 30.05.2020.
- www.mynewsdesk.com
- www.rte.ie/news/business/2018/1022/1005824-colony-capital-deal/
- www.scribd.com/doc/106743778/Dablinski-dokovi
- www.archdaily.com/914488/big-covers-brooklyn-highway-in-landscaped-waterfront-park
- www.lukabeograd.com/press/i/55/%E2%80%9EGrad+na+vodi%E2%80%9C+%E2%80%93+projekat+21.+veka.html
- www.ekapija.com/news/2881288/do-1-septembra-znace-se-kako-ce-izgledati-linijski-park-u-beogradu

ДОКУМЕНТАЦИЈА

- Marina Dorćol (2001) DABilten, Bilten Društva arhitekata Beograda, DAB, str.8.
- Ušće (2002) Izveštaj žirija i obrazloženje radova za opšti i pozivni anketni konkurs Idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje Multifunkcionalnog centra Ušće u bloku 16 na Novom Beogradu, Katalog radova, arhiva Društva arhitekata Beograda
- Ada Huja (2007) Program za izradu urbanističkog plana Ade Huje, Urbanistički zavod grada Beograda
- Ada Huja (2007) Katalog radova, Udruženje urbanista Beograda, arhiva Udruženja Park prijateljstva (2008) Opšti javni neanonimni programsko-anketni konkurs za rešenje Gradskog parka od Hotela Jugoslavije do Brankovog mosta na Novom Beogradu, Katalog radova, Društvo arhitekata Beograda